

OSMANLI ÇALIŞMALARINDA DİJİTAL YAKLAŞIMLAR

Aleyna Şamlı,

4th year student at the
Department of History
Üsküdar University
e-mail: aleynasamli2002@gmail.com

Scientific adviser: **Fatma Aladağ,**
Department of History,
Üsküdar University

Giriş

Teknolojinin zaman içerisinde gelişim göstermesiyle beraber gündelik hayata ve bilim dünyasına dahil olduğu görülmüştür. Bu bağlamda beşerî bilimler ile dijital teknolojinin ilişkisinin başlardaki durumu incelendiğinde bu iki alanın yaklaştığı görülmüştür. Bu süreçte teknolojinin gelişim gösterdiği ve araştırmacılar için yeni yaklaşımlar ve kolaylıklar sağladığı görüldükçe araştırmacılar da dijital teknolojileri kullanmaya eğilim göstermeye başlamışlardır. Bu sayede Dijital Beşerî Bilimler alanı ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Fatma Aladağ'ın makalesinde bahsettiği üzere bu alanın bilim dalı olup olmadığına dair tartışmalar devam etmekte olup yurt dışında yükseköğretim çerçevesinde lisansüstü programlar mevcuttur. Fakat Türkiye'de henüz yükseköğretim programı bulunmamaktadır. Amerika ve Avrupa'da bu alan için araştırma merkezleri kurulmuş olup yapılan projelere de destek sağlanmaktadır. Türkiye'deyse bazı bölümlerin öğretim programlarının içerisinde dahil edilmiştir. Türkiye'de bu alan henüz bireysel çalışmalar çerçevesinde gelişim ve yayılım sürecindedir.³

Akademik çalışmalara dahil olan dijital teknolojiler bağlamında sosyal bilimciler çeşitli temalarda yeni dijital yöntemleri araştırmalarına dahil etmektedir. Bunlardan örneğin mekânsal analizler için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kapsamında dijital yöntemlerini kullanarak yeni çalışma ve projeler ortaya koyulmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile yapılan mekânsal analiz yöntemi şehir tarihi üzerine çalışan akademisyenler için büyük bir avantajdır. Bu sebeple son yapılan şehir tarihi araştırmalarında bu yöntemin sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmektedir. Osmanlı çalışmalarında bu alanda kıymetli çalışmalar bulunmaktadır.⁴ Bu bağlamda şehir tarihi ve mekânsal

³ Fatma Aladağ, «Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi», *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18, (Şubat 2020): 773-796

⁴ Fatma Aladağ, (2023). Mekânsal Beşerî Bilimler ve Osmanlı Çalışmaları: Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS) Osmanlı Şehir ve İdari Tarihi için Potansiyeli. *Kadim*(5), 47-68. <https://doi.org/10.54462/kadim.1153648>

analizin bileşiminden ortaya çıkan haritalar tarihsel süreç içerisinde şehirlerin ve yapıların incelenmesi ve analizi için oldukça kıymetlidir. Kullanılan bu yöntem sayesinde mevcut verilerden elde edilen konumlar ile haritalandırma ve görselleştirme işlemi gerçekleştirilebilmektedir. Üstelik yeni metotlar veri işlenmesine kolaylık sağlamakla beraber bilgi üretimindeki artışta da pay sahibidir.

Mekânsal analizin yanı sıra metin analizi ve sosyal ağ analizi gibi yöntemler de pek çok disiplin için önemlidir.⁵ Dijital beşerî bilimler, beşerî bilimler arasından tarih disiplini ile sıkı bir ilişki içerisinde. Bunun bir sonucu olarak dijital ve tarihsel malzemenin bir araya gelerek dijital tarih alanını oluşturması sürecin getirdiği doğal bir sonuçtur. Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalar nezdinde Osmanlı Devleti’ne ait arşiv kayıtları yeni yapılacak araştırmalar için inanılmaz bir malzeme niteliği taşımaktadır. Bu malzeme ile yeni projeler hazırlanabilir ve farklı coğrafyalarla ilgili olanlar için başka ülkelerle iş birliği içinde çalışılabilir. Dijital teknoloji yöntemleriyle bu fazla malzemeyi kullanmak, büyük ve karmaşık verileri kolaylıkla analiz etme imkânını da sağlar.⁶ Bu yazının kısıtları nedeniyle bir örneklem olarak yalnızca mekânsal analiz kapsamında yürütülen birkaç çalışma yöntem olarak incelenecektir.

Mekânsal Analiz Projelerine Kısa Bir Bakış

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), coğrafi konumların koordinatlarını veri olarak kullanarak görselleştirme ve analiz imkânı sağlayan bir araçtır. Tarih ve coğrafya alanlarını bir araya getiren bu sistem, farklı veri biçimlerini birleştirme ve entegrasyon süreçlerini kolaylaştırır. Bu, araştırmacılara analiz edilebilir, görselleştirilmiş yeni veri kaynakları sunar. Ayrıca, haritalama sürecinde zamansal farklılıkları, tarihsel gelişimi ve kültürel unsurları inceleme fırsatı sunar.

ESRI tarafından geliştirilen ArcGIS programı, veri setlerinin haritalandırılmasını sağlar. ArcGIS, sadece dijital beşerî bilimlerde değil, diğer alanlarda da kullanılabilen uygun bir yazılımdır. Bu program ile çok katmanlı ve tematik haritalar oluşturulabilir. ArcGIS kullanılarak yapılan haritalama süreci şu adımları içerir: İlk olarak, mekânsal analiz yapılabilecek bir kaynak belirlenir. Daha sonra, bu kaynaktaki verilerin tamamı Microsoft Excel’e aktarılır. Veriler, yapı türü, konum, koordinatlar gibi bilgiler olmak üzere farklı sütunlarda Excel’de düzenlenir. Hazırlanan veri seti, haritalandırma işlemi için ArcGIS programına aktarılır. Böylece, Excel tablosundaki koordinat bilgileri harita üzerinde nokta olarak gösterilir ve istenirse yapı

⁵ Çeşitli temalarda yapılmış dijital projelerin detayları için bkz: Digital Ottoman Studies Platform, www.digitalottomanstudies.com

⁶ Fatma Aladağ, «Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi,» *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18, (Şubat 2020): 773-796.

türlerine göre semboller düzenlenebilir. Bu şekilde, çalışmaya uygun olarak tematik haritalar hazırlanabilir.

Bu kapsamda bir örnek, I. Uluslararası Evliya Çelebi Seyahat Tarihi ve Kültürü Sempozyumunda Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Yöntemiyle Evliya Çelebi'ye Göre 17. Yüzyıl İstanbul Kenti başlıklı çalışmada yapılmıştır. Evliya Çelebi'nin İstanbul cildinin mekânsal analizi kapsamında Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Evliya Çelebi Araştırma Merkezi tarafından yürütülmüştür.⁷ Bu çalışmada Evliya Çelebi'nin metni incelenerek veri setleri hazırlanmış ve dijital haritalar hazırlanmıştır. Bu kapsamda onlarca harita üzerinden çeşitli yapı türleri mekansallaştırılmış ve yoğunlukları tematik olarak analiz edilmiştir. Bir başka çalışmada ise Üsküdar Üniversitesi Dijital Beşerî Bilimler adlı ders kapsamında yapılan Eremya ve İnciciyan'ın Gözünden İstanbul'u Haritalamak isimli çalışma yapılmıştır. Bu proje ile 17 ve 18. Yüzyıl İstanbul'unun tarihi yapılarının karşılaştırılması yapılmıştır. Bir başka çalışmada ise 19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'unun Tekke Haritasının Dijitalleştirilmesi de bu yöntemle hazırlanmıştır.

Sonuç

Teknolojide yaşanan gelişimlerin günlük hayatlarımıza sağladığı konfor ve rahatlıkla sınırlı kalmadığı akademi dünyasına da büyük katkılar sunduğu ve araştırmacılar için yeni ufuklar açtığı yadsınamaz bir gerçektir. Beşerî bilimler, dünyanın dijitalleşmesiyle teknolojik imkanları kendi yöntemlerine entegre etmiş ve dijital beşerî bilimler olarak yeni bir alanı ortaya çıkararak hem bilgi üretimini hem de bilginin küresel yayılımını arttırmıştır. Yapılan ve yapılacak olan çalışma ve projeler bu sayede çevrim içi olarak araştırmacıların kullanımına sunulmaktadır.

Bu konu özelinde dijital teknolojilerin tarih alanı ile birleşmesi dijital tarih alanını meydana getirmiş ve bu alan üzerine yeni çalışmaların önü açılmıştır. Sonuç olarak bu iki alanın yani dijital ile tarihin birleşmesi aslında geçmiş ile modernizmin bir araya gelmesi tarih alanına yeni bir boyut kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

1. Aladağ, Fatma. «Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi,» *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18, (Şubat 2020): 773–796.
2. Aladağ, Fatma. «Mekânsal Beşerî Bilimler ve Osmanlı Çalışmaları: Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS) Osmanlı Şehir ve İdari Tarihi için Potansiyeli,» *Kadim* 5, (Nisan 2023): 47–68.
3. <https://www.digitalottomanstudies.com/>

⁷ Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Yöntemiyle Evliya Çelebi'ye Göre 17. Yüzyıl İstanbul Kenti, I. Uluslararası Evliya Çelebi Seyahat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 5-7 Ekim 2023, İstanbul.